

Krajowe Centrum Promocji Zdrowia w Miejscu Pracy
Instytut Medycyny Pracy w Łodzi
The National Centre for Workplace Health Promotion
Nofer Institute of Occupational Medicine

PATRYCJA WOJTASZCZYK

Workplace health promotion in Eu—Current tendencies

Promocja zdrowia pracujących w Unii Europejskiej - aktualne tendencje

Promocja zdrowia - czyli działania zmierzające do kształtowania prozdrowotnych działań społeczeństwa na wszystkich poziomach jego organizacji - coraz częściej staje się sposobem rozwiązania wielu istotnych problemów, m. in.: kwestii starzejącej się siły roboczej. Promocja zdrowia popularyzowana jest na terenie Europy od ponad 20 lat. Jej szczególną odmianę stanowi promocja zdrowia w miejscu pracy opierająca się na siedliskowym podejściu do promowania zdrowia. Przekonanie o potrzebie realizowania promocji zdrowia w środowiskach odzwierciedlone zostało w dokumentach Światowej Organizacji Zdrowia w formie tzw. Karty Ottawskiej, podpisanej w 1986 r. oraz w deklaracjach z kolejnych Konferencji Promocji Zdrowia WHO. Także w Unii Europejskiej istnieje odniesienie do tego problemu, w zapisach opracowanych przez funkcjonującą na terenie Wspólnot Sieć Promocji Zdrowia w Miejscu Pracy, w tzw. Deklaracji Luksemburskiej podpisanej przez 18 państw należących do U.E. i Europejskiego Obszaru Gospodarczego w 1997 roku. Zgodnie z zapisami owych dokumentów promocja zdrowia w miejscu pracy jest definiowana jako nowoczesna strategia w przedsiębiorstwie nakierowana na wzmacnianie potencjału zdrowotnego i budowanie dobrostanu pracujących (1,4,9).

UREGULOWANIA PRAWNE DOT. PROMOCJI ZDROWIA PRACUJĄCYCH W UE

Jeśli idzie o promowanie zdrowia w miejscu pracy brak jest w prawie traktatowym Unii Europejskiej bezpośrednich zapisów dotyczących tego tematu. W ramach zdrowia publicznego zaleca się jedynie podejmowanie działań promujących zdrowie, szczególnie zaś koordynowanie współpracy pomiędzy poszczególnymi państwami członkowskimi. Ogólnie ujmowana problematyka promocji zdrowia pojawia się m. in. w artykułach Traktatu z Maastricht oraz Traktatu Amsterdamskiego a także w dokumentach niższego rzędu: uchwałach i decyzjach administracyjnych; czy wspomnianej wcześniej Deklaracji Luksemburskiej, która stanowi na razie jedyny dokument definiujący promocję zdrowia w miejscu pracy (workplace health promotion) akceptowaną na szczeblu wspólnotowym.

W przypadku promocji zdrowia w miejscu pracy można prawo unijne analizować z dwóch punktów widzenia. Po pierwsze z perspektywy zdrowia publicznego, w którym promocja zdrowia jest bardzo istotnym elementem, a na poziomie dokumentów roboczych dotyczących tego obszaru uwzględnia się podejście siedliskowe i szczególną rolę miejsca pracy. Inicjatywy związane z upowszechnianiem koncepcji realizowane są w ramach budżetu kolejnych programów zdrowia publicznego Wspólnot zarządzanych przez DG SANCO (Dyrekcja Generalna zajmująca się zdrowiem publicznym i ochroną konsumentów). Z drugiej strony obserwować można rozszerzanie się obecnego od samego początku w zapisach traktatowych obszaru ochrony zdrowia i bezpieczeństwa w pracy. Włączane są do niego obecnie zagadnienia takie jak: zdrowie psychiczne, problemy związane z nowymi formami zatrudnienia i zmianą specyfiki zagrożeń obecnych w środowisku pracy. Ta dziedzina docze-

kała się bardzo wielu szczegółowych dyrektyw i regulacji niższego szczebla, powodując pewne ujednolicenie w zakresie standardów minimalnych dla ochrony zdrowia pracowników. Od kilku lat następuje także integrowanie zagadnień z zakresu promocji zdrowia w miejscu pracy w zakres aktywności instytucji tzw. bezpieczeństwa i zdrowia w pracy. Dobrym tego przykładem jest funkcjonowanie Europejskiej Agencji z Bilbao, która rozpoczęła badania nad chorobami parazytarnymi, stresem, mobbingiem czy molestowaniem seksualnym w miejscu pracy i wpływem tych czynników na funkcjonowanie pracowników.

Promocja zdrowia stanowi nadal obszar działań dobrowolnych, pozostających poza ścisłą regulacją prawną na poziomie unijnym. Wynika to z faktu, że generalnie zagadnienia dotyczące zdrowia zastrzeżone są do wyłącznej kompetencji państw członkowskich. W licznych dokumentach roboczych, decyzjach administracyjnych i raportach instytucji unijnych podejmowany jest jednak coraz częściej problem konieczności tworzenia konsorcjów i sojuszy na rzecz promowania zdrowia. Wynikiem takiej tendencji jest tworzenie licznych networków skupiających różne podmioty zainteresowane inwestowaniem w zdrowie pracujących. Głównym celem działania takich sieci jest zwykle identyfikacja dostępnych metod działania w tym zakresie i wymiana doświadczeń. Przykłady najlepszej praktyki, jeśli idzie o planowanie, budowanie, wdrażanie i ewaluację programów promocji zdrowia w miejscu pracy upowszechniane są następnie różnymi kanałami. Ciałem koordynującym wymianę doświadczeń na poziomie UE jest Europejska Sieć Promocji Zdrowia w Miejscu Pracy, której hasłem przewodnim jest „zdrowy pracownik w zdrowej organizacji”. Na szczeblu krajowym upowszechnianiem promocji zdrowia zajmują się zazwyczaj instytuty badawczo – naukowe, specjalizujące się w zagadnieniach zdrowia publicznego, higieny i medycyny pracy lub odpowiednie wydziały w ministerstwach pracy lub zdrowia (5,7,8,9).

PRAKTYCZNE ASPEKTY DZIAŁAŃ W OBSZARZE PROMOCJI ZDROWIA W MIEJSCU PRACY W EUROPIE

Jeśli idzie o implementację zaleceń unijnych z obszaru promowania zdrowia w funkcjonowanie poszczególnych państw istnieje dosyć duża dowolność, i zgodnie z uwarunkowaniami prawnymi i instytucjonalnymi wdrożenia realizowane są przez różne podmioty.

W większości Państw Członkowskich rozwinięto i nadal wzmacnia się system powiązań pomiędzy instytucjami mogącymi przyczynić się do upowszechnienia koncepcji promocji zdrowia i jej wdrożenia. Na poziomie Unii Europejskiej w celu koordynacji działań, wymiany doświadczeń oraz rozwijania tej koncepcji powołana została ponad 7 lat temu Europejska Sieć Promocji Zdrowia w Miejscu Pracy. Jako ogólną tendencję należy zatem przyjąć tworzenie wielopodmiotowych i jednocześnie wielodyscyplinarnych sieci. Przedstawicielem i Biurem Kontaktowym tej sieci w Polsce jest Krajowe Centrum Promocji Zdrowia w Miejscu Pracy Instytutu Medycyny Pracy w Łodzi. Sieć skupia obecnie ponad 20 państw a jej głównym celem działań w ciągu najbliższego roku jest integracja nowych Państw Członkowskich w mechanizmy współpracy rozwijane przez Sieć od 1996 roku.

Bardzo istotnym zjawiskiem związanym z promowaniem zdrowia pracujących jest coraz powszechniejsze stosowanie w strategiach marketingowych zarówno poszczególnych państw jak i na poziomie europejskim tzw. modeli dobrej praktyki, czyli opisów innowacji i rozwiązań wprowadzanych w konkretnych organizacjach w celu poprawy warunków pracy i dobrostanu pracowników.

Promocja zdrowia w miejscu pracy rzadko pojawia się w legislacji państw ją wdrażających, zwykle natomiast umieszczana jest jako element działania w różnego typu strategiach i programach długofalowych na szczeblu unijnym (jak w programie zdrowia publicznego) i krajowym (jak strategie tego rodzaju w Szwecji czy Wielkiej Brytanii). Także sama definicja czym jest promocja zdrowia w miejscu pracy pojawia się w deklaracjach lub raportach technicznych, nie zaś w konkretnych przepisach o zakresie obowiązków służby zdrowia czy bezpieczeństwa pracy (1,5,9).

PROGNOZY NT. PROMOCJI ZDROWIA PRACUJĄCYCH W UE

Jeśli idzie o przyszłości promocji zdrowia w miejscu pracy w Unii to należy mieć na względzie dwa aspekty: po pierwsze co przyniesie ze sobą rozwój koncepcji jako takiej, czyli jakie nowe podejścia do problematyki umacniania zdrowia mogą pojawić się w toku rozwoju nauki, i po drugie, co bardziej istotne, które z owych nowych rozwiązań inkomporowane zostaną w życie społeczne, na szczeblu unijnym jak i w poszczególnych krajach członkowskich.

W Deklaracji Światowej Organizacji Zdrowia z Dżakarty, która wyznaczać ma kierunki rozwoju promocji zdrowia w XXI wieku wskazano na następujące obszary wymagające uwagi: tworzenie polityki na rzecz zdrowego społeczeństwa; kształtowanie środowiska sprzyjającego zdrowiu; intensyfikowanie działań ze strony społeczności; rozwijanie umiejętności wśród jednostek; dokonanie reorientacji służby zdrowia.

Jeśliby analizować po kolei owe punkty, można powiedzieć, że najdalej posunięte prace w Unii Europejskiej dotyczą kształtowania środowiska. Bardzo rozwinięta polityka w zakresie ochrony środowiska naturalnego jest jednym z podstawowych elementów kształtowania otoczenia korzystnie wpływającego na zdrowie. Na szczeblu unijnym dużym postępem jest wprowadzenie do przepisów traktatowych zasady, iż każda decyzja w obrębie polityk wspólnotowych podejmowana ma być przy uwzględnieniu jej wpływu na zdrowie oraz jednoczesne założenie o konieczności zapewnienia wysokiego poziomu ochrony zdrowia. Te elementy można uznać za tworzenie zrębów polityki na rzecz zdrowego społeczeństwa. Z drugiej jednak strony należy także pamiętać, że w gruncie rzeczy powyższe sformułowania są dosyć ogólne i mają charakter deklaracyjny.

W zakresie działań praktycznych głównym obszarem zainteresowania są programy zdrowia publicznego nadzorowane przez Komisję Europejską. Ważnym elementem tego typu działań stała się promocja zdrowia w miejscu pracy. Obszarem, który na szczeblu unijnym nie został zagospodarowany jest modernizacja służby zdrowia w kierunku promocji zdrowia. Wynika to głównie z faktu, że ten obszar polityki pozostawiony został w gestii poszczególnych państw członkowskich.

Unia Europejska stawia sobie różnorodne cele w ramach działań z zakresu zdrowia publicznego. Do głównych należą:

- promowanie zdrowego stylu życia w populacji mieszkańców Wspólnot, zwłaszcza w odniesieniu do czynników takich jak palenie tytoniu, nadużywanie alkoholu, sposób odżywiania się, aktywność fizyczna i narkotyki
- zapobieganie i walka z chorobami, zwłaszcza AIDS i nowotworami
- wspieranie planowania i wdrażania polityk zdrowotnych krajów członkowskich i na poziomie unijnym
- zapewnianie stabilności ekonomicznej i równości w dostępie do zdrowia, szczególnie nacisk kładzie się zaś na zapewnienie opieki zdrowotnej starszym osobom
- zapewnienie względu na politykę zdrowotną przy wdrażaniu innych polityk wspólnotowych

Generalnie należy, że zahamowaniu uległa tendencja do rozszerzania zapisów dotyczących promocji zdrowia w oficjalnych dokumentach Unii. Tym bardziej nie należy spodziewać się wprowadzenia jednolitych przepisów w wszystkich państwach członkowskich. Spoglądając w przyszłość przez pryzmat obecnie opracowywanej, tzw. Konstytucji Unii Europejskiej, która powinna wyznaczyć kierunek rozwoju Wspólnot, nie należy spodziewać się w dziedzinie promocji zdrowia znaczących zmian. Konstytucja przewiduje, że obszar poprawy zdrowia ludzkiego pozostanie w obszarze wspólnych kompetencji Unii i państw członkowskich, a więc utrzymane zostanie status quo. Nie zmieniona pozostać ma zasada zapewnienia wysokiego stopnia ochrony zdrowia we wszystkich działaniach i politykach unijnych oraz wspierania i koordynowania działań prozdrowotnych pomiędzy państwami członkowskimi.

Z drugiej strony coraz intensywniej podejmowane są przez Europejską Sieć Promocji Zdrowia w Miejscu Pracy działania lobbistyczne w celu włączenia zapisów o promocji zdrowia do ustawodawstwa unijnego, początkowo przynajmniej w formie deklaracji Komisji Europejskiej rekomendowanej wspólnie przez Światową Organizację Zdrowia i Międzynarodową Organizację Pracy.

Analizując europejskie trendy w promocji zdrowia w miejscu pracy i porównując je z działaniami prowadzonymi w Polsce należy zaznaczyć, iż strategia realizowana przez Krajowe Centrum Promocji Zdrowia w Miejscu Pracy i Ogólnopolską Sieć Promocji Zdrowia w Miejscu Pracy zgodna jest z tendencjami obserwowanymi w Unii. Należy jednak dołożyć jak najwięcej starań by rozszerzyć grono podmiotów zaangażowanych w rozwijanie i wdrażanie koncepcji o instytucje ubezpieczeniowe, przedstawicieli środowiska pracodawców i pracobiorców na szczeblu krajowym i pozyskać systemowe wsparcie dla działań tego typu co zapewniłoby trwałą ich implementację w filozofię zarządzania przedsiębiorstwami (2,3,6,8).

PIŚMIENNICTWO

1. Biedzińska – Jakubowska Barbara, Unia Europejska. Instytucje, porządek prawny, polityki wspólne, integracja Polski z UE, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2000
2. Decision No 1786/2002/EC of the European Parliament and of the Council of 23 September 2002 adopting a programme of Community action in the field of public health (2003-2008) - Commission Statements, Official Journal L 271 , 09/10/2002 P. 0001 – 0012
3. Deklaracja Dżakarcka na temat wprowadzenia Promocji Zdrowia w XXI wiek, w: Jerzy Karski (red.) Promocja zdrowia. Dokumenty Światowej Organizacji Zdrowia, wyd. Ignis, Warszawa 1999
4. Deklaracja Luksemburska na temat promocji zdrowia w miejscu pracy w Unii Europejskiej, ENWHP Luksemburg 1997
5. Jerzy Karski (red.) Promocja zdrowia. Dokumenty Światowej Organizacji Zdrowia, wyd. Ignis, Warszawa 1999
6. Draft Treaty Establishing a constitution for Europe, Official Journal C 169 , 18 July 2003
7. Europejska Agencja Bezpieczeństwa i Zdrowia w Pracy, Annual Report 2002, Office for Official Publications of the European Communities, Luksemburg 2003
8. Jassem Anna, Strategia zdrowotna Wspólnoty Europejskiej w: Menedżer zdrowia 2003/3 wyd. Termadia Poznań 2003
9. Kloppenburg Horst, Worksite Health Promotion: The European Union perspective, International Journal of Health Promotion and Education, Vol. VI, 1999/3, wyd.: International Union for Health Promotion and Education, Vanves, Francja

STRESZCZENIE

W artykule opisane zostały aktualnie obowiązujące rozwiązania w obszarze promowania zdrowia w miejscu pracy. Temat ten postrzegany jest we Wspólnotach z dwóch perspektyw – jako element zdrowia publicznego oraz jako część coraz szerszej działalności nakierowanej na ochronę zdrowia pracowników. Jest elementem polityki spójności społecznej i zrównoważonego rozwoju. Szczególnie silnie w UE promowane jest włączanie szerokich gremiów i partnerów społecznych w procesy wspierające promowanie zdrowia pracujących.

ABSTRACT

The issue of workplace health promotion and current regulations on it in EU has been described in this article. WHP is perceived as an element of two approaches- on one hand it is a part of public health policy on the other as a part of broadly understood protection of employees' rights and their health. It is also an important factor in social cohesion and development policy. It becomes increasingly important to encourage vast society and social; partners into processes that support workplace health promotion.